

ÖDESHÖG KOMMUN Kulturnämnden	
88-07-11	
Diarlenr.	1988.24
Beteckn.	652

Ödeshögs kommun
Kulturnämnden
Kulturchef Birgit Grenefors
599 00 ÖDESHÖG

Ang byggnadsinventeringen inom Trehörna socken, Ödeshögs
kommun.

Länsmuseet återsänder härmed inventeringsmaterialet rörande
bebyggelsen i Trehörna socken.

Materialet har ordnats upp och en ny kulturhistorisk
utvärdering har gjorts (se bilaga) enligt det nu gällande
klassificeringssystemet:

- 1 A Byggnad som är en framträdande representant för viss
tids byggnadsskick och som har välbevarad exteriör. I
vissa fall kan detta även innefatta en genuin inte-
riör. Den arkitektoniska utformningen eller lokal- och
personhistoriska aspekter kan vara av betydelse.

Miljösammanhanget kan i förekommande fall endast
förstärka objektets kulturhistoriska värde.

Byggnaden är av sådan karaktär att en byggnadsminnes-
förklaring enligt lagen den 9 december 1960 om bygg-
nadsminne kan komma att aktualiseras.

Underhållsarbeten och andra åtgärder bör ske i samråd
med antikvarisk myndighet.

- 1 B Byggnad som väl representerar viss tids byggnadsskick
och har en bevarad exteriör. Miljöaspekten ges vid
urvalet viss betydelse. Åtgärder som medför förändring
av byggnaden bör ske i samråd med antikvarisk myndig-
het.

- 2 Byggnad som vid inventeringstillfället inte bedömts
vara av sådant kulturhistoriskt värde att en placering
i klass 1 kan motiveras. Avgörande faktorer kan vara
genomgripande ombyggnader eller att byggnaden är re-
lativt nyligen uppförd.

M Utöver utvärderingen av enskilda byggnader har även vissa områden och enstaka objekt markerats som intressanta ur miljösynpunkt varvid beteckningen miljömässigt värde använts. För enstaka byggnader gäller att det framförallt är byggnadsvolym, placering och material som är av betydelse.

Den utvärderade bebyggelsen har markerats på en karta. Varje ring motsvarar en fastighet med en eller fler byggnader av kulturhistoriskt intresse. Markering saknas för Trehörna 1:55 som ej kunnat lokaliseras.

Inventeringen utfördes på uppdrag av kommunens kulturnämnd av fil stud Johan Högquist under tiden oktober-december 1980 under ledning av Östergötlands och Linköpings stads museum. Johan Högquist har sammanställt och utformat rapporten.

Inventeringen är avsedd att utgöra underlagsmaterial i den fysiska planeringen samt att ge kännedom om den lokala byggnadstraditionen. Inventeringen med originalblanketter och foton förvaras vid kulturnämndens kansli, Ödeshög. Läns museet förfogar över materialet i kopia samt förvarar negativerna. Kommunen har möjlighet att till självkostnadspris beställa ytterligare fotokopior från läns museet.

Linköping dag som ovan

ÖSTERGÖTLANDS LÄNSMUSEUM

Jan Eriksson
antikvarie

KULTURHISTORISK BYGGNAD SINVENTERING

TREHÖRNA SOCKEN

OKTOBER - DECEMBER 1980

KULTURHISTORISK BYGGNAD SINVENTERING INOM TREHÖRNA SOCKEN,
ÖDESHÖGS KOMMUN.

METOD OCH MÅLSÄTTNING

Avsikten med byggnadsinventeringen har varit att presentera miljöer och objekt av intresse för kulturminnesvården och att kartlägga eventuell lokal byggnadstradition. För den kommunala planeringen på olika nivåer finns stort behov av den fördjupande kunskap som en kulturhistorisk byggnadsinventering kan ge.

Inventeringen omfattar samtliga bebyggda fastigheter inom Trehörna socken utom 70-talsbebyggelse inom tätorten Trehörna och på landsbygden. Samtliga fastigheter har fotodokumenterats och en byggnadsbeskrivning är gjord efter förtryckt formulär.

Fältarbetet har berört byggnadernas exteriör och de gårds- eller bymiljöer de ingår i. Uppgifter rörande ålder och eventuell om- och tillbyggnad har framtagits i byggnadsnämndens arkiv, genom överlantmäteriets arkiv i Linköping, i hembygds litteratur, i bokverket "Sveriges Bebyggelse - landsbygden" samt genom intervjuer på platsen.

Prioriterade miljöer och objekt beskrivs mera ingående på sid. 2-3. De utvärderade miljöerna bör ses som förslag till bevarandehögråden, dvs områden där kommun eller markägare bör påverkas att hävda ett långsiktigt bevarande. Dessa områden bör förlöpande stå under antikvarisk (kulturhistorisk) kontroll genom remisser av byggnadslovsärenden till museet samt genom samråd rörande andra frågor som kan påverka områdets karaktär (färgsättning, tilläggsisolering).

HISTORIK

Trehörna socken tillhör de yngsta i Östergötland. Skogstrakterna i Holavedens nordvästra del var under medeltiden mycket glest befolkade. Innevånarna hade långt till sin församlingsskyrka eftersom Trehörnaområdet var delat mellan Stora Åby (största delen - den nordvästra), Säby (sydöstra delen) och Linderås (sydvästra delen). Kommunikationslederna var få och bristfälliga. På smala ridstigar skulle avlidna forslas till sockenkyrkan flera mil bort.

Allt eftersom befolkningen ökade i samband med bl a ökad nyodling i området, uppstod ett allt större behov av att bilda en ny socken för innevånarna i skogstrakten.

Dåvarande ägaren till Trehörna säteri, Kristoffer Ribbing, begärde hos drottning Kristinas förmyndarregering tillstånd att bygga en kyrka på säteriets mark. Tillståndet utfärdades den 20 december 1643 och bekräftades av drottningen 1 juli 1652 sedan hon bestigit tronen. Den nya socknen kom att bildas av 7 1/8

mantal från Stora Åby, 1 1/8 mantal från Säby och 4 1/4 mantal från Linderås. Drottningen skänkte samtidigt 1/4 mantal av Pukeryd, beläget ca 1/2 mil söder om kyrkan, som "prästabol" - prästboställe.

Så sent som 1904 införlivades en del av Rinna socken med Trehörna varvid innevånarna i denna del fick betydligt närmare till kyrkan.

BEBYGGELSEN

Laga skiftet har genomförts under 1800-talets mitt och därvid skapat en viss bysplittring bl a i Hult och Skruvhult. Få byar är bevarade, en är dock Lilla Sandkulla som trots sin sena bykaraktär - mest från 1800-talet - är intressant.

Trehörna sockens bebyggelse präglas av det skogrika landskapet. De små jordbruken dominerar där boskapsskötsel, med skogsbruk som mycket viktigt komplement, är huvudinriktningen. Gårdens bebyggelse innefattar manbyggnad, ev undantagsstuga, uthus (ofta vinkelställd - flygelbod), höns hus, svinhus, ladugård och möjligen även bykhus och smedja. Förvånansvärt många ekonomibyggnader finns bevarade i socknen vilket kan vara av vikt att påpeka.

Landskapets karaktär ger en gles bebyggelsestruktur med den enda riktiga bebyggelsekoncentrationen i Trehörna kyrkby. I kyrkbyn har nybyggnation skett så sent som under 1970- och 80-talen.

Den största gården i socknen är säteriet, vars östra flygel blivit grundligt restaurerad under senare tid.

Torpstugor finns kvar främst på säteriets mark men även i Skruvhult - soldattorpet "Stenbron", Pukeryd - "Pukasstugan" och Svärsfalla - "Snärjan".

Smågårdar och torp är idag sommarbostäder medan gårdar med bärkraftig areal lever vidare.

PRIORITERADE MILJÖER OCH OBJEKT

Tre miljöområden av värde har framtagits under inventeringsarbetet. Det är (1) Trehörna kyrkomiljö, (2) Hults by och (3) Klämmesmålen.

1. Socknens administrativa centrum invid Trehörnasjön med kyrka från 1861. Denna ligger på samma plats som den gamla som upprördes vid 1600-talets mitt.

Vid kyrkan ligger skolan (1929), lärarebostaden (1865) och gamla Ålderdomshemmet från 1856. Utmed vägen söderut märks några tidstypiska 1900-talsbyggnader som bl a innehållit post och affär. SV om kyrkan tvärs över sjön ligger säteriet vars huvudbyggnad är en gulmålad träbyggnad i ett plan uppförd 1935. Flygeln härrör från 1700-talets mitt. Ekonomibyggnaderna är uppförda omkring sekelskiftet 1900.

2. Liten by i skogslandskapet med utflyttade gårdar. Vid laga skiftet omfattade byn fyra gårdar varav tre utflyttades, Norrgården och Västergården. Manbyggnaderna till de två gårdarna i byn och Norrgården härrör från 1800-talets första del och har trots en del förändringar bevarat sin karaktär. Västergårdens manbyggnad uppfördes efter skiftet 1874.
3. Klämmesmålen - en ensamliggande gård i ett ålderdomligt kulturlandskap. Våghävdade slätterängar och betesmarker dominerar över åkern. Trägärdesgårdar omger stora delar av betesmarken. Gårdens manbyggnad är av parstugetyp som genomgått en del förändringar. Ytterligare ett bostadshus finns på gården - en tvåvånings enkelstuga med välbevarad karaktär från 1800-talets mitt. På fastigheten finns vidare två varggropar och en tjärdal.

UTVÄRDERADE FASTIGHETER

Bertilssstugan 1:1, Bertilssstugan	1B
Bjärsjö 1:7, Betania	1B
Bråmålaarestugan 1:2, Klämman	1B
Bråmålen 1:1, Bråmålen	M
Bråmålen 1:2, Hansarp	M
Bråmålen 1:5, Nyholm	M
Ekeberg med Lassarp 1:2	
bostadshus	M
arbetarbostad	M
ekonomibyggnader	1B
Ekeberg med Lassarp 1:5, Ordenshuset	1B
Ekeberg med Lassarp 1:5, Lassarp	M
Ekeberg med Lassarp 1:8	1B
Ekeberg med Lassarp 1:13	M
Fagerhult 1:2, Fagerhult	M
Fliseryd 2:1, Drottningtorp	1B
Fliseryd 2:1, Stubben	1B, M
Flugebo 1:4	M
Flugebo 1:6	M
Haddemålen 1:1 (norra huset)	
bostadshus	1B
bod	1B
bod	M
fd smedja	M
Haddemålen 1:1 (södra huset)	1B
Hallängen 1:1	1B, M
Hult 1:7, Klinten (södra huset)	M
Hult 1:7, Klingen (norra huset)	M

ÖSTERGÖTLANDS LÄNSMUSEUM
JS-ALE/BE

Hult 1:9, Hults mellangård	
huvudbyggnad	1B
drängstuga	1B
magasin	1B
ladugård	M
Hult 1:10, Norrgården	M
Hult 1:10, Hults Södergård	M
Hålan 1:5, Norrgården	1B
Hålan 1:10, Västergården	
bostadshus	1B
bostadshus	1B
magasin	1B
smedja	1B
Hägna 1:1, Lakabäcken	M
Hägna 1:1, Hallen	M
Hägna 1:1, Nytorp	M
Hägna 1:1, Bygget	M
Hägna 1:1, Mon	M
Hässlesund 1:1, Hässlesund	1B
Höganskog 1:1, Höganskog	1B
Höganskog 1:3, Höganskog	
bostadshus	M
ladugård	M
magasin	M
Kerken 1:1	1B, M
Klämmesmålen	1B
Kolhult 1:3, Hagalund	1B
Kopparp 2:2, Lövhagen	M
Kättestorp 1:1, Kättestorp	
bostadshus	M
ladugård	M
bod	M
bod	M
bod	M
Lilla Sandkulla 1:2, Norrgården	1B
Lilla Sandkulla 1:5, Lilla Sandkulla (hela miljön)	M
Lillefall 1:1, Lillefall	1B, M
Lorsänden 1:1, Lorsänden	M
Lysings häradsallmanning 3:1, Geviken	1B
Nyarp 1:1	
bostadshus	1B
bostadshus	1B
ladugård	M
Pukeryd 1:1, Pukastugan	1B
Pukeryd 1:2, Pukeryd	M
Rottnåsa 1:2, Rottnåsa	M
Rottnåsa 1:5, Rottnåsa	M
Rottnåsa 1:6 och 1:7, Rottnåsa	M
Rödje 1:1	M
Rödje 1:1, Rödje	1B
Rönnestad 1:2, Rönnestad södergård	M
Skruvhult 1:2, Mellangården	1B
Skruvhult 1:4	1B, M
Skruvhult 1:5, Norrgården	1B
Skruvhult 2:2, Sörgården	M
Skruvhult 3:1, Stenbron	1B

ÖSTERGÖTLANDS LÄNSMUSEUM

JS-ALE/BE

Slangeryd 1:5, Bäck	
stuga	
stuga	M
vedbod	
soldattorp	
visthusbod	
bod	
dass	
lada	
Slangeryd 1:11, Kvarn och fd brunn	1B, M
Slangeryd 1:6, Slangeryd	1B
Slangeryd 1:12, Bråten	1B
Stutarp 2:1, Högstorp	1B
Svärdsfalla 1:3, missionshus	1A
Svärdsfalla 1:11, Torrarp	1B
Svärdstorp 1:1, Svärdstorp	
bostadshus	1B
bod	1B
smedja	1B
Söråskärret 1:1, Söråsen	M
Tjuvakärret 1:3, Sjöbo	
bostadshus	M
ladugård	M
källarbod	1B
Trehörna 1:1, Stampen	M
Trehörna 1:1, Skogäng	1B, M
Trehörna 1:1, Boviken	M
Trehörna 1:1, Sköttorp	M
Trehörna 1:1, Älloggölen	1B, M
Trehörna 1:1, Svartarp	1B
Trehörna 1:1, Nyhagen	1B
Trehörna 1:1, Svartgölen	1B
Trehörna 1:1, Klockefällan	M
Trehörna 1:1, Håkanstorp	M
Trehörna 1:1 (V om Lövenhult)	1B
Trehörna 1:28 (ev 1:21), Solgården	M
Trehörna 1:47, Ålabäcken	1B
Trehörna 1:55	M
Tullporten 1:1	M
Vättersborg 1:2, Vättersborg	M
Ålabäcken 2:1, Rosenlund	
stuga	1B
stuga	1B
ladugård	M
Ödebjörnarp 1:2, Skogäng	1B, M
Ödebjörnarp 1:8, Björneberg	M
Ödemark 1:1, Ödemark	M
Ödemark 1:2, Önnarp	M

SYNPUNKTER PÅ BYGGNADSVÅRD

För att de i bevaringsområdena redovisade byggnaderna inte skall förlora sina yttre kvaliteter bör inte enbart ombyggnad utan också det löpande underhållet genomföras så att byggnadernas utseende inte förvanskas. Vid underhållet bör byggnadens karakteristiska delar i exteriören vårdas med bibehållande av material, utförande, form och profiler. Kulör och färgtyp bör väljas med hänsyn till lokaltradition, funktion och ålder. Vissa förändringar måste givetvis tillåtas, men till- och ombyggnader bör genomföras varsamt och underordnas helheten. Vid nybyggnad bör en anpassning ske till den befintliga angränsande bebyggelsen som avses bevaras. Det gäller volym, färg och material samt lokaltradition.

Vi är medvetna om svårigheterna att med gällande byggnadslagsstiftning i detalj reglera bevaring och upprustning av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Miljöbevaringsarbetet bör därför i stor utsträckning vara inriktat på information från byggnadsnämnden till allmänheten.